

RİSÂLE Fİ İSTİHSÂNÎ'L-HAVZ

(bk. el-HAS ale'l-BAHS).

RİSÂLE-i MÛSİKÎ

(رسالة موسیقی)

Abdurrahman-ı Câmî'nin
(ö. 898/1492)
mûsiki nazariyatına dair
Farsça eseri.

890'da (1485) yazıldığı söylenen (M. Takî Dânişpejûh, sy. 95 [1349 hş.], s. 46), dönemin mûsiki sanatıyla ilgili konuların ele alındığı risâlenin giriş bölümünde Câmî gençliğinde mûsiki nazariyatı, bestecilik ve icracılıkla meşgul olduğunu, aradan uzun süre geçtikten sonra dostlarından birinin (bazı yayınlara göre Ali Şîr Nevâî) mûsikiye dair bir eser yazmasını istemesi üzerine bu risâleyi kaleme aldığını söyler. Eserin yazımında, Safiyyüddin el-Urmevî'nin *Kitâbü'l-Edvâr*'i ile Abdülkâdir-i Merâgî'nin eserlerinden büyük ölçüde yararlandığı anlaşılmaktadır.

Risâle-i Mûsiki bir mukaddime, iki kısım ve bir hâtimeden meydana gelmektedir. Her kısımdaki konular "fasıl" başlığıyla birbirinden ayrılmıştır. Mukaddime de mûsinin doğuşu hakkında bilgi verilmiş, mûsiki eserlerinin özellikleri anlatılmış ve mûsiki terimleri incelenmiştir. Burada ayrıca mûsiki ilminin, nağmelerin incelendiği "te'lif" ile (besteleme) seslerin zamanlarının hallerinden bahseden "ikâ" olmak üzere iki bölümden oluştuğu belirtilir. Genel olarak ilm-i te'lifin ele alındığı birinci kısım on beş fasıldan ibarettir. Birinci fasılda müzikal seslerin özellikleri, aralık (buud), cins, cem', lahn terimleri; ikinci fasılda tellerin bölümleri açıklanır. Daha sonra Safiyyüddin el-Urmevî'nin teorisi esas alınarak bir telin on yedi perdeye bölünmesi ve perdelerin ebced sistemiyle işaretleşmesi izah edilir. "Misil" in anlatıldığı bir diğer fasıl aralıklar konusu takip eder ve ardından mülâyim (konsonans / şerîf) aralıklardan bahsedilir. Risâlede ezgi güzelliği şerîf aralıkların çokça kullanılmasına bağlanır. Arkasından cins (tetrakord / dörtlü, pentakord / beşli) çeşitleri, dörtlü ve beşli dizilerin birleşmesi sonucu makamların (dâire) temel perde dizilerinin oluşumunun anlatıldığı cem' konusu, udun tel ve perdelerinin izahı, on iki makam ve perde adının bir şema ile gösterilmesi, altı âvâze ile yirmi dört şubenin açıklandığı fasıl gelir. Birinci kısım göçürülme / transpozisyonla ait bilgilerin verildiği fasıla sona erer.

İkâ' bilgilerinin yer aldığı ikinci kısım dört fasıldan oluşur. Bu fasıllarda da ritm birimi nakre / vuruş, nakrelerden oluşan ritmik devir ve usullerin meydana gelmesi; nakrelerin uzunluğu ve aralarındaki süre oranlarının açıklanması; ikâ'nın dört temel unsuru olan sebeb-i sakil, sebeb-i hafif, veted ve fâsılının anlatılması ve ritmik dâireler izah edilir. Bu fasılda her bir ritmik dâire, hem o dönemin müzik bilminde kullanılan hece gruplarıyla hem de aruz kâlıplarıyla gösterilmiş, vuruşların süresi ve vurgu yerleri de belirtilmiştir. Hâtimede makam, âvâze ve şubelerin insan üzerindeki etkileri anlatılır ve icracının bunlardan herhangi birinin etki özelliğini dikkate alarak ona uygun bir şiir seçtiğinde o bestenin insan üzerindeki etkisinin daha kuvvetli olacağı ileri sürülür.

Risâle-i Mûsiki'nin on biri Türkiye dışında (bu nüshalar için bk. Flügel, III, 543-544; Münzevî, V, 3909-3910; M. Takî Dânişpejûh, sy. 95 [1349 hş.], s. 46-47), on sekizi Türkiye kütüphanelerinde (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3254, 3653, 3777, 4171, 4177; TSMK, Hazine, nr. 672, III. Ahmed, nr. 1585; Râgıb Paşa Ktp., nr. 1188; Süleymaniye

Ktp., Ayasofya, nr. 4206, 4207, Fâtih, nr. 4044, 4045, Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 660, 725, Yenice, nr. 991, Damad İbrâhim Paşa, nr. 753; İstanbul Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Belediye Yazmaları, nr. K. 5; İÜ Tarih Araştırmaları Merkezi, nr. 455) olmak üzere yirmi dokuz nüshası tesbit edilmiştir. Eseri Rauf Yektâ Bey Türkçe'ye tercüme etmiş, ancak bu tercümenin kendi evinde kurduğu bir matbaa ile ancak otuz iki sayfası basılabiliştir (İstanbul 1328). Eserin, Taşkent'te Özbekistan Bilimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü El Yazmaları Bölümü'nde bulunan nüshasının (nr. 1331) A. N. Boldirev'in tercümesi ve Victor Mikhailovich Beliaev'in açıklamalarıyla tıpkıbasımı yapılmıştır (Taşkent 1960).

BİBLİYOGRAFYA :

Flügel, *Handschriften*, III, 543-544; Abdurrahman Djami, *Traktat o Muzike* (trc. A. N. Boldirev, nşr. V. M. Beliaev), Taşkent 1960; Münzevî, *Fihrist*, V, 3903-3910; M. Takî Dânişpejûh, "Sad u si ve end Eşer-i Fârisî der Mûsiki -2-", *Hüner u Merdüm*, sy. 95, Tahrir 1349 hş., s. 46-47; Ahmet Çakır, "Abdurrahman Nureddin el-Câmî'de Diziler", *Ekev Akademi Dergisi*, sy. 17, Erzurum 2003, s. 263-279; a.mlf., "Abdurrahman Nureddin el-Câmî'de Usûller", a.e., sy. 26 (2006), s. 157-164.

SÜREYYA AGAYEVA

Risâle-i Mûsiki'nin ilk ve son sayfaları (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3777)

